

մէութիւն կը բերէ, և որ չափազանց ուրախ պիտի ըլլար տեսնելով ուրիշներու — մանաւանդ իր ցեղակիցներուն — այդ ուղղութեամբ ձեռք բերելիք նիւթական նուաճութիւնը:

II. Գ.

«Յուսարբ» Թիւ 233

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒՆԵՍԻ

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳԻՒՏ ՄԸ

Գարձեալ երիտասարդ խաւացի մ'է, այս հանճարեղ ազգի զաւակներէն մին, որ մեզ կ'ընծայէ քսաներորդ դարու նշաւաւոր գիւտերէն մին:

Հնարագէտ (ingénieur) ճիւղիոյ Ուլիի ելեկտրական ճառագայթներով կ'ուրջնչացնէ ո՛ր և է առարկայ կամ նիւթ որ պայթուցիկ նիւթեր պարունակէ:

Պատերազմական պաշտպանութեան ամեն գործիք, բերդերու և նաւերու վառօղանոցներ, ռազմանիւթերու մթերանոցներ, մարտկոցներ, ռումբեր, լեցուն զէնքեր, վերջապէս ամեն հրազէն այս նոր գիւտիս գոհերն են ասկէ վերջ:

Ճիւղիոյ Ուլիվի Ֆիրնցէյի, իր ծննդավայրի, Սլուեատից վարժարանի ընթացքը աւարտելէ վերջ, զարնեպսակը Գերմանիոյ մէջ առաւ, ու Գաղղիա՝ նախ օդանաւորութեան զբաղելէ յետոյ, սարքեց բնագիտութեան աշխատանոց մը, ուր զրաւ իր գիւտին առաջին հիմերը, որ, հիմնուած է գիտնականաց արդէն ծանօթ անդրակարմիր ճառագայթներու¹ վրայ:

Ուլիվի իր աշխատանոցի մէջ հետաւ մտտ էր զանազան միջոցներով չեզոքացընել անդրակարմիր ճառագայթները, երբ գիտցաւ թէ տասնեակ մը մեղր հեռաւորութեան վրայ գտնուող ախոռի մը մէջ

եղած սանդախներու պայտերը ելեկտրական կայծեր կ'արձկէին:

Գուշակեց գիւտը. յիշելով ասոր և ձայնարանութեան մէկ նմանութիւնը: Երբ երաժշտական թրթրմամբ ձայն տուող գործիք մը կը թրթրուացուի ուրիշի մը ըով, նոյն նոթան կու տայ նաև այս: Մի և նոյն երեւոյթը հոս ևս ելեկտրական հաշտութիւնքի մը ըսենք, անդրակարմիր ճառագայթներու պատճառաւ: Յիշեց լուսոյ, ելեկտրական, մագնիսական, ջերմական թրթրուցանց վրայ բոլոր շարժման ելքերնէն... և խորհրդածելով իր ճառագայթներուն՝ ախոռին մէջ ծնուցած կայծերուն վրայ միտքը զրաւ հիշտ մի և նոյն միջոցներով պայթեցնել գոց սենեակի մէջ եղող դիւրաբորբոք նիւթեր:

Այսպէս գտաւ գործիք մը որ իր հաւոր արդիւնքներուն դիմաց խաղալիք մը կարելի է համարել. պարզ թեթեւ լուսարձակ (projecteur) մը՝ ելեկտրական ալիքները սփռելու համար և անդրակարմիր ճառագայթներու ծնուցիչ մը՝ կը կազմեն իր մերենային էական մասերը: Վերջինս հեռաչափ (telemètre) մը, վոլթաչափ մը, ամերիաչափ մը և ճառագայթագիր մը ունի: Հեռաւորութիւնները չափելու համար self մը, խտացուցիչ մը և ուղղիչ մը գլխաւոր կազմող մասերն են: Ամրողութեամբ ելեկտրաբարդերու սնտուկի մը վրայ զետեղուած է, ուր կը ծնանի նաև գործիքին պէտք եղած ուժը:

Գործածութիւնը. — Լուսարձակը գործել կը սկսի սփռելով ելեկտրական ճառագայթներ. անոնք պատերազմական դէտեքտորը կը կատարեն. հանդիպելով մետաղի զանգուածի մը հոն նոր ճառագայթներ կը ծնուցանեն — որ կ'ըսուին դոպլէի ալիքներ — և նոյն զանգուածին յայտնութեան մատնիչները կ'ըլլան: Ուլիվի զլիսակիր ընկալուչով կը կենայ ի զին (ինչպէս հեռախօսի մը մէջ), և երբ ճամբած ճառագայթները հանդիպելով մետաղին վերադառնան, ասոնց գիտական վերլուծմամբ ամենայն ճշտութեամբ կը ստուգէ հեռաւորութիւններն: Այս, առաջին և կա-

1. Յաջորդ ընդարձակ յօդուածով մը «Լոյս որ չի տեսնուիր» վերնագրով, այս ճառագայթներու յատկութեանց վրայ արդէն պիտի խօսինք, ուստի հոս յիշելով միայն կ'անցնինք:

բևոր մասը: Ասկէ վերջ գործածութեան կը դնէ անդրակարմիր ճառագայթներու ծնուցիչը և ասոնցմով նշան կ'առնէ մետաղական առարկային՝ որոնցմով վերը յիշուած պայտերու երևոյթները առաջ կուգան: Սակայն այս պատճառաւ ճառագայթներու նուազումը Ուլիվի ուրիշ գործիքով մը կը կանոնաւորէ, այսպէսով կայծերը զանգուածին կեդրոնը հասցնելով, կը պայթեցնէ զայն թէ՛ վառող կամ այլ հրանիւթ բովանդակէ:

Ուլիվի անդրակարմիր այս ճառագայթները կանուանէ M ճառագայթներ:

Անգղիոյ և Գաղղիոյ իր հարիւրաւոր փորձերուն՝ վերահասու արուեստագէտներ, զօրավարներ և ծովակալներ ներկայ հղան. ընծայելով անհաւատալի գումարներ, ինչպէս նաև գերմանական տուն մը: Սակայն երիտասարդ խալացւոյն սիրտը աւելի հայրենիքը կը փնտռէր քան ոսկին:

Ֆիրեկեյի առաջին փորձերը — Առնոյի վրայ կատարուած ամէն մէկ փորձ Ֆիրէնցէյի ժողովուրդին համար հանդիսի օր մ'էր ուր Ուլիվի իր քաղաքակցիցներուն ըսեալ շարքին առարկան է արդ:

Վերջին փորձերուն նա ուզեց ամեն կարելի ղեմաւարութեանց յաղթել. պատրաստուեցան չորս ականներ որոնց վառողը գուտարերկի մէջ պատած, այս ալ իր կարգին խոտերու ապա յախճապակիի, ապա ամիանդի, ամիանթէ ստուարաթուղթի և ամբողջութիւնը ծեծած երկաթի մէջ ղըրուած: Ականներու միայն մէկ երրորդը ջուրին երեսը տեսանելի ձգած էին պարզապէս անոնց պայթումին հանդիսատես ըլլալու համար: Մինչ ուրիշ անգամներ թէ ջրոյ տակ և թէ հողի վրայ մի և նոյն արդիւնքը տուին արդէն: Առնոյ գետէն մինչև Սէնարիոյ սարը 16 քիլոմէրը և 800 մեղր է հեռաւորութիւնը. ծովակալն Փորնարի ականներու հակիչն էր:

Գորշականքով տրուած նշանէն քիչ

վերջ քովիններուն դառնալով կ'ըսէ Ուլիվի « մէկ հատը օդ ելաւ » և յիշաւի Առնոյի վրայ պայթած էր հատ մը՝ ջրոյ ահագին զանգուած մը շքեկելով: Այսպէս հետզհետէ միւս երեքներն:

Երկրորդ անգամ մայիս 14ին գիշերուան ժամը 9ին, զարձեալ Փորնարի ծովակալին հսկողութեամբ կը կատարուին փորձերը քիչ շատ նոյնպէս պատրաստուած: Անհամար ժողովուրդեան մը ներկայութեամբ սպայից և զինուորականացի մասնաւորի ծովային պաշտօնէութեան մասնախումբի մը: Գիշերուան մթութեան մէջ կարմիր կանթեղով տրուած նշանէն քիչ վերջ, հրեղէն սիւն մը կը բարձրանայ ջրոյ մակերևոյթէն և մուխի ամպ մը. քառորդ մը վերջ երկրորդը. երրորդը և չորրորդը:

Դափաւարութիւններ և խնդակցութեան աղաղակներ կ'ողջունեն հանճարեղ հնարագէտը:

Ուլիվի շատոնց արդէն ձեռնարկած է իր նոր գիտի կատարելագործութեան ուրու ուժը կ'ուզէ մինչև 100 քիլոմէր հեռաւորութեան հասցնել: Ինչ ալ ըլլայ սակայն այսօրուան գտնուած կէտին իսկ, արդէն սահմանուած է մեծ յեղափոխութիւն մը առաջ բերելու պատերազմական արուեստի և հրազինուց վրայ:

Հ. Ալֆանիի կարծիքը. — Հնրգ. Ուլիվիի գիտը ճառագայթներու վրայ կը կայանայ կ'ըսէ Հ. Ալֆանի, հիմնուած սակայն նոր սկզբունքի մը վրայ որով ամենէն մեծ քնագէտ գտիչներու դասակարգը կ'անցնի, և Հէրցի հաւասար կը դնեմ ես զինքը: Որովհետև քնագիտութեան մէջ այսօր շատ երևոյթներ ալիքներու տարբեր երազութեանէն կը կախուի և այս երազութեան շատ մը աստիճաններ կը պակսէին մեզ զորս տուաւ Ուլիվի ներկայ գիւտովը. զարմանալին այն է որ շուտով ևս գործնականին յատկացուց, Շատ անգամներ իր փորձերուն կը կանչէր զիս. նախ հիւանդ էի ապա բացակայութեանս պատճառաւ չլիցցայ ներկայ գտնուի: Գիտէի սակայն ինչ սկզբունքի վրայ հիմնուած ըլլալը. փորձերու մասին ալ ապահով էի

1. Հ. Ալֆանի Յիսուսեան կրօնքէն զիտական աշխարհի ամենէն նշանաւոր զէմբերէն մին է արդ: Ֆիրէնցէյի, Տէրութեան աստղաբաշխական դիտարանի տեսչն է:

բայց երբ ջրեղէն սիւնը տեսայ յուզուամ չի կրցայ զսպել և կոկորդա կծկեցաւ: փորձեալ տուած արդիւնքէն վերջ գիտին վրայ տարակուսիլը յիմարութիւն է, արդիւնքը չափազանց պարզ ըլլալուն և ժրխտելը, ոչ լուրջ է և ոչ պատուաւոր, սակայն կրօնաւորէ մ'աւելի հրետանիի մը կ'իյնայ արժէքը վնասել: Միայն կրնամ ըսել զործնական և գիտական արդիւնքը ամենամեծ է և զայս ես սկիզբէն իսկ իրեն ծանուցի և կոռեցայ ալ տեսնելով իր երկչոտութիւնը: Սակայն Ուլիվի օրինակելի համաստութիւնը և բարութիւնը ճանչցողին համար զարմանալի չէ:

Կը մաղթեմ որ այս գիւտը հսկայաբայլ յառաջդիմութեամբ փնայ զուտ Իտալացի, որու սեփականեց նաև Ուլիվի յղացման առջի վայրկեանէն. այսպէս տալով հայրենիքի նոր ուժ մը իր անունը պանծալի և ազգու հանդիսացնելու համար բոլոր աշխարհի գիմաց, կը գրէ «Քոստէնտէ տէլլա սէրա»:

Հ. ՔԱՆՊԵԿԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Կովկասի բնագեղ տեսարանները հզօրապէս ազդած են ուսն նշանաւոր զրոգներուն վրայ, մեր բնիկ կովկասցի հայ հեղինակներն ալ հասաւորապէս ներշնչուած են այդ բնագաւառի պատկերներէն:

Կովկասի լեռները թունդ կը հանեն թումաններ հոգին. ասի ինքզինքը բախտէն հալածուած մը կը համարի. այդ հայրենի լեռները իր մանուկ օրերուն վեհափառ դայեակն կ'անուանէ, որուն կը նուիրէ իր ծանրաթախիժ իղձերը. կ'իյնայ այդ լեռներուն գիրկը:

«Քալիս եմ, բայց ոչ ուրախ երգերով քո ծաղիկներին ծաղիկ աւելցնեմ,

Այլ դառն հեծութեան հառաչանքներով Այդ անդրնդախոր ձորերըդ լըցնեմ»:

Ու այդ ձորերուն կը հարցնէ թէ արդեօք անոնք աւելի խո՞ր են, քան իւր հոգիին անյատակ թախիժն...

Պահ մը կը տարակուսիս, թէ ո՞րքան հարազատ ու անկեղծ է թումաններին այդ մեղամաղձոտութիւնը, Բայց ո՞ր քերթողը տխրութեան պահեր չէ ունեցած:

Եւ անձ թախիժը կը մոռցուի իր յուսով արծարծուն «Գորսակի կրք»ով: Աշխատանքը անշոշ օրհնութիւն մըն է, գութանը վարող մշակին համար: Կովկասի մանուկը իրեն պապերուն օրհնութեան արժանի կ'ըլլայ. «Ապրէ՛ք, երեսէք, բայց մեզ պէս չապրէք»... Ամէն շրջան իր ժամանակէն դժգոհ է. այդ յաւիտենական յուսահատ հոգեբանութիւն մըն է, յոյսերու ժպիտը միշտ ապագային մէջ կ'երազուի:

Ընդհանրապէս ուզած է իր տխրութիւնը երազել, միշտ վշտերը իրեն կը ներկայանան, իր աղեկտուր թախիժներու ծայունէն գուցէ, «Կը խորտակի քո հոգին»...

Ու կը զթայ. չուզեր չափազանց ճնշող երգերով տխրեցնել ուրիշները. սակայն սիրով կը կարդանք իր մաղձոտ այս տողերը.

«Ես երգեցի սարի վերայ
Ու չորացան խոտ ու վարդ.
Անապատ է այնտեղ հիմա,
Սե՛ւ, ամայի անապատ.
Հառաչանքից այլուած սարում
Էլ ծաղիկ չի դալարում»:

Ու մերթ կ'ուզէ մոռանալ տխրութիւնը, կ'անրջէ բոյր, զեփիւռ և արշալոյս ոսկեվառ, սակայն սիրտը բռնած են դեռ հառաչանքներ և սև գիշեր... Սիրուն է «Ժպտանալ ալքեր» քերթուածը, բանաստեղծ ժպտուն աչքերը կը համարի կորստեան անդունդին ծայրը բացուած ծաղիկներ... որոնք խաբած են շատ մի միամիտ քերթողներ:

Լորէնցօ Սթէքէթթի զբած էր այս սրբաւորաբար երգը.